

Ekologiskt
hållbar

TILLVÄXT

NUTEK

NATURVÅRDSVERKET

EKOLOGISKT HÅLLBAR TILLVÄXT. Naturvårdsverket & NUTEK

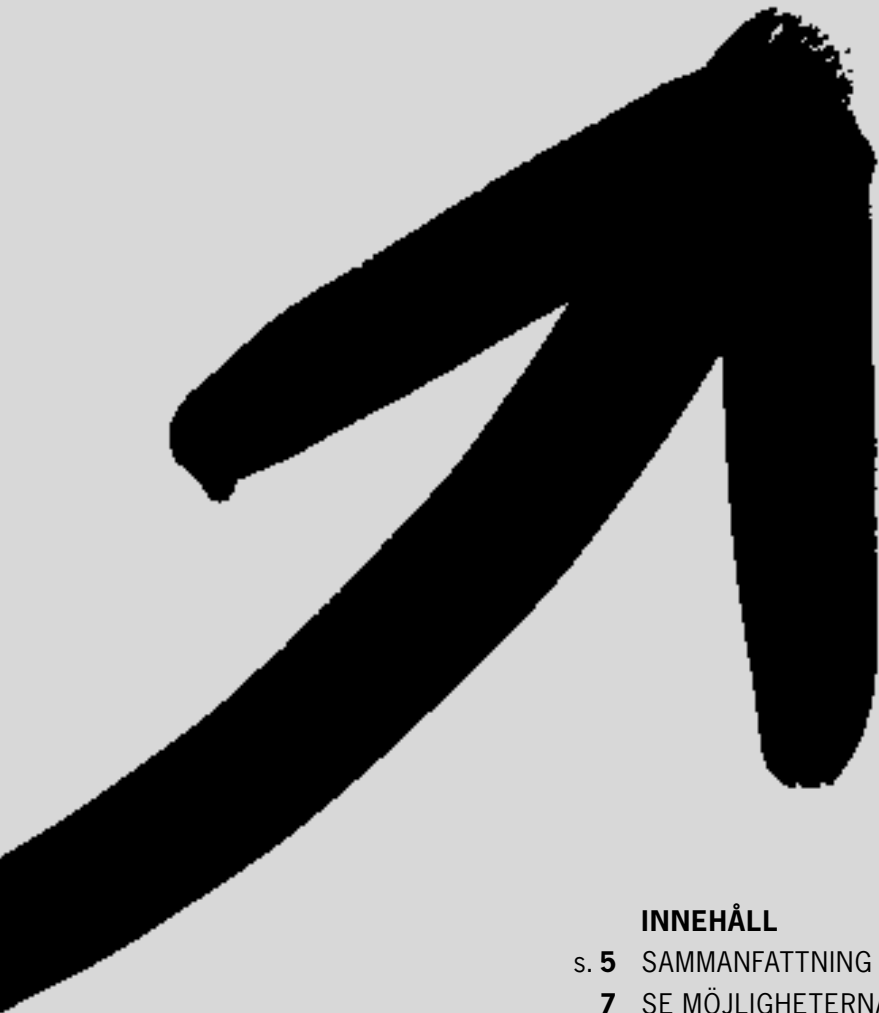
FÖRORD. Syftet med denna idéskrift är att belysa hur regeringens mål om en ekologiskt hållbar utveckling kan förenas med en ekonomisk tillväxt. Skriften är tänkt att inspirera och fungera som underlag när frågor kring tillväxt och hållbar utveckling diskuteras. Inledningsvis behandlas drivkrafterna för företagens miljöarbete och exempel ges på framgångsrikt miljöarbete. Därefter behandlas tillväxt i förhållande till hållbar utveckling. Är det två oförenliga världar eller går de att förena?

Skriften har tagits fram inom ramen för Naturvårdsverkets projekt MARS, 'Miljöarbete i regional samverkan', som drivs med aktiv medverkan från länsstyrelserna. Den har skrivits av Stig Hammarsten, länsstyrelsen i Gävleborgs län samt Ylva Reinhard, Ulf Silvander, Ingrid Hasselsten, projektledare, Naturvårdsverket, Anders Bergquist, NUTEK, samt konsulten Gunnela Hahn. Mer information om projektet finns på Naturvårdsverkets hemsida www.environ.se ('Om Naturvårdsverket'—'Aktuella projekt'—'MARS').

Stockholm i december 1999

Naturvårdsverket & NUTEK

INNEHÅLL

- s. **5** SAMMANFATTNING
- 7** SE MÖJLIGHETERNA!
- 9** DRIVKRAFTER
- 15** INSTRUMENT
- 21** PÅ HEMMAPLAN
- 23** TILLVÄXT & HÅLLBAR
UTVECKLING

SAMMANFATTNING. Hållbar tillväxt är sådan tillväxt som inte äventyrar framtida generationers behov. Den bygger på en omfattande material- och energihushållning i alla led kombinerat med högre inslag av tjänster och kunskap, som tillför immateriellt värde. Informationsteknik kommer att spela en viktig roll.

Miljöproblemen är många och omfattande. Samtidigt är möjligheterna stora att ställa om produktion och konsumtion till ett hållbart samhälle. Näringslivet, framförallt de stora företagen, har påbörjat en omställning och resurseffektivisering står högt på dagordningen. Den faktiska drivkraften är ofta av ekonomisk natur, exempelvis att minska kostnader. Flera tillverkningsföretag har påbörjat en utveckling mot serviceföretag; de vill sälja en funktion eller service snarare än en viss vara. Det är i första hand en viss nytta och kanske inte varan i sig som kunden vill ha.

Omgivningen, kunder, konsumenter, myndigheter etc. ställer allt hårdare krav på kvalitet, miljö och socialt ansvar. Miljödrivna företag står bra rustade inför framtiden.

Från statsmakternas sida finns en strävan mot ett mer decentraliserat och sektorsintegrerat miljöarbete med ett utökat ansvar för samhällets sektorer vilket även innebär ett ökat ansvar för näringslivet. För närvarande pågår ett arbete med att konkretisera de nationella miljö kvalitetsmålen.

Genom att stödja och uppmuntra företag att miljöprofilera sig, kan regionala aktörer stärka konkurrenskraften i regionen och bidra till såväl hållbar tillväxt som ökad sysselsättning.

SE MÖJLIGHETERNA! Näringsdepartementet har i en särskild promemoria om de regionala tillväxtavtalen angett att »tillväxtavtalen ska utformas så att hänsyn tas till en ekologiskt hållbar utveckling. Miljöhänsyn samt hushållnings- och effektivitetstänkande inom samtliga samhällssektorer är en viktig grundförutsättning för att föra Sverige mot ekologisk hållbarhet. Det är då möjligheterna skapas att långsiktigt förena ett ekologiskt synsätt med ekonomisk tillväxt och ökad sysselsättning.«

Hållbar tillväxt innefattar ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet. Om regeringens vision om ett ekologiskt hållbart samhälle ska bli verklighet måste även tillväxten vara ekologiskt hållbar. Ytterst handlar det om vår egen överlevnad. Detta innebär att en precisering måste ske av vilken typ av tillväxt som eftersträvas. Först då kan en strategi läggas upp som förenar de ekonomiska, ekologiska och sociala målen.

Kraftsamlingen för de regionala tillväxtavtalen är en möjlighet att ta ett helhetsgrepp på utvecklingen mot ett långsiktigt hållbart Sverige. Länsstyrelser, kommuner och andra regionala aktörer har en viktig roll i arbetet med att forma innehållet i tillväxten. Genom att lägga upp en strategi som står i samklang med regeringens vision om en ekologiskt hållbar samhällsutveckling, bör det finnas mycket att vinna även på kort sikt.

De företag som satsar på ett bättre miljöarbete och en resurs-effektiv produktion står sig starkare i konkurrensen när alltmer miljömedvetna konsumenter och producenter i ökande grad efterfrågar miljöanpassade alternativ. Om man väljer fel väg finns risk att man halkar efter i utvecklingen. Kommer då de produkter och tjänster som regionens företag satsar på att bli efterfrågade i framtiden?

Denna skrift fokuserar i första hand på den ekologiska aspekten.

DRIVKRAFTER. Inom näringslivet finns det dels företag som arbetar direkt med miljöteknik, s k *renodlade miljöteknikföretag*, dels företag där miljöfrågorna är en viktig drivkraft i process- och produktutvecklingen, de s k *miljödrivna företagen*. Medan miljöteknikföretagen direkt bidrar med verktyg till och är en av förutsättningarna för en hållbar utveckling, är det en stor utmaning att få fler företag att bli miljödrivna. Miljöförbättrings- och affärspotentialen är förmodligen betydande för den sistnämnda gruppen.

Synen på miljöarbete inom näringslivet har ändrats markant under senare år. Utvecklingen har gått från att i huvudsak vara styrd av myndigheter och lagstiftning till att i allt högre utsträckning vara marknadsstyrd. Idag ses miljöarbete som ett sätt att skaffa marknadsandelar, minska kostnader och få högre lönsamhet.

Vid en rad undersökningar, bl a en enkät till svenska miljöchefer i näringslivet, har kundernas krav framhållits som den viktigaste drivkraften, därefter följer lagstiftning och sedan företagens miljöpolicy. Detta gäller företag inom många olika verksamheter. Små företag är dock i många fall fortfarande enbart myndighetsstyrda i sitt miljöarbete. Många projekt pågår därför som syftar till att bredda småföretagens miljöarbete. Olika nätverk har bildats och många företag har tack vare sitt miljöarbete stärkt sin konkurrenskraft och hittat nya marknader.

GODA EXEMPEL

För att klara sig på en tuff marknad i framtiden behöver man styra åt rätt håll. De stora företagen frågar sig var de är om tio år, om femtio år. I det ljuset kan man förstå varför Shell och BP satsar stora summor på att utveckla solenergiteknik. De vill vara stora även på den framtida energimarknaden. Sydafrika

har köpt solceller av Shell för att förse 50 000 hushåll i östra Kapregionen med el. Det är ett av världens största kommersiella solcellsprojekt.

Ett sextiotal av världens ledande försäkringsbolag uppmanar i en gemensam rapport världens regeringar att snarast vidta åtgärder för att minska utsläppen av koldioxid. Försäkringsbolagen är beredda att stötta projekt som använder energieffektiv teknik och på många andra sätt bidra till att klimatprotokollet från Kyoto genomförs.

Funktionsförsäljning och resurseffektivisering ingår i många företags långsiktiga strategier. Funktionsförsäljning betyder att företag erbjuder olika varianter av tjänster istället för produkter, t ex temperatur i stället för el. Ericsson och Telia driver ett nystartat projekt i Nacka Strand som heter CommIt. Bilpooler, datorer och mobiltelefoner ska ge effektivare resor både för miljön och företagen. Teliakontorets kostnader för tjänstebilar har redan halverats.

Electrolux var tidigt ute med att tänka i funktion snarare än i produkt; kyld mat istället för kylskåp. Det öppnar för helt nya affärsmöjligheter och tekniker. Kunder har även möjlighet att köpa så kallade rekonditionerade varor till ett förmånligt pris. Det är varor som använts, ibland obetydligt, och rustats upp.

Volvo har startat ett pilotföretag som ska sälja miljöanpassade transporttjänster i storstäder, främst utanför Sverige. Bilindustrin utvecklar sedan flera år tillbaka metoder för att redan på designstadiet se till att material och utformning underlättar för en effektiv återanvändning och materialåtervinning.

Göteborgs Energi var tidigt ute med att sälja temperatur istället för kilowattimmar. BTL och ASG säljer avancerade tjänster, t ex hela logistikupplagg, med miljöprofil.

Interflora och Sångas-Säby är exempel på mindre företag som satsat på ett miljöarbete. Interflora ställer hårda miljökrav på sina leverantörer som ett led i sin miljöprofilering. Informationsteknik har införts för att minimera transporter. Sångas-Säbys kursgård använder miljönyckeltal för att styra hela verksamheten mot hållbarhet och har lyckats vända förlust till vinst för verksamheten.

IKEA väljer material utifrån ett miljötanke. Genom kravspecifikationer på produkterna och utbildning i miljökunskap påverkas deras leverantörer att ta miljöansvar. Farliga kemikalier i lack, lim, stoppningsmaterial och textilier har uteslutits eller begränsats. PVC-plast används inte. Plaster är märkta för att underlätta återvinning.

Resurseffektivisering innebär att stora summor kan sparas på energi och material som aldrig behöver användas. Exempelvis sparade Scania in 20 % av sin energianvändning per fordon på bara två år. Genom minskad användning av lösningsmedel kunde stora fläktar tas bort. Därmed sjönk behovet av tillförd energi. Dessutom återvann man mer energi och material.

Stockholms stad har investerat i lysdioder istället för glödlampor i alla trafikljus. Det minskar energiåtgången med drygt 90 %. Men framförallt sparar man in alla glödlampsbyten. Dioderna håller i 10 år, medan glödlampor måste bytas flera gånger per år.

Generellt sett är processer som är noggrant kontrollerade och reglerade, ofta med informationsteknik, både energisnåla och tystgående. Slitaget blir mindre vilket ger längre hållbarhet. Det finns tex billig och bra teknik som halverar varvtalet i fläktar och därmed sänker energiåtgången till en åttondel.

KRAV FRÅN KUNDER OCH LEVERANTÖRER

Det blir allt vanligare att företagen ställer miljökrav på sina leverantörer, inte minst för att kunderna kräver det. Allt fler företag måste satsa på sitt miljöarbete för att behålla sin konkurrenskraft.

Företag går ibland miste om order till följd av dåligt miljöarbete. Det gäller främst företag som är underleverantörer till stora internationella företag. Generellt sett är risken större att missa en order beroende på dåligt miljöarbete för de företag som har 'konsumentnära' produkter eller levererar till företag som har denna typ av produkter. Kundernas krav på miljöanpassning fortplantar sig bakåt i produktionskedjan och de konsumentnära företagen och deras underleverantörer är de som berörs tidigast av dessa krav.

KRAV VID OFFENTLIG UPPHANDLING

Den totala offentliga upphandlingen uppgår i Sverige till ca 280 miljarder kronor per år, varav staten svarar för ca 100 miljarder kronor. Bland de statliga myndigheterna ställer 40 % miljökrav vid upphandling på ett tydligt sätt. Även kommuner och andra offentliga verksamheter ställer miljökrav. Genom att ställa miljökrav vid upphandling påverkas leverantörer att ta fram produkter med bättre miljöprestanda.

En *Delegation för ekologiskt hållbar utveckling* tillsattes år 1998 av regeringen. Delegationens uppgift är bl a att arbeta pådrivande för att den offentliga upphandlingen skall vara ett instrument för att åstadkomma en ekologiskt hållbar utveckling. Även andra organisationer, t ex Kommunförbundet i Väster-norrlands län, arbetar aktivt med frågan.

Sverige driver inom EU tillsammans med bl a Danmark frågan om miljöanpassad offentlig upphandling. Rättsläget är

ännu oklart och EU-kommissionen arbetar med ett tolkningsmeddelande när det gäller hur miljökrav kan ställas.

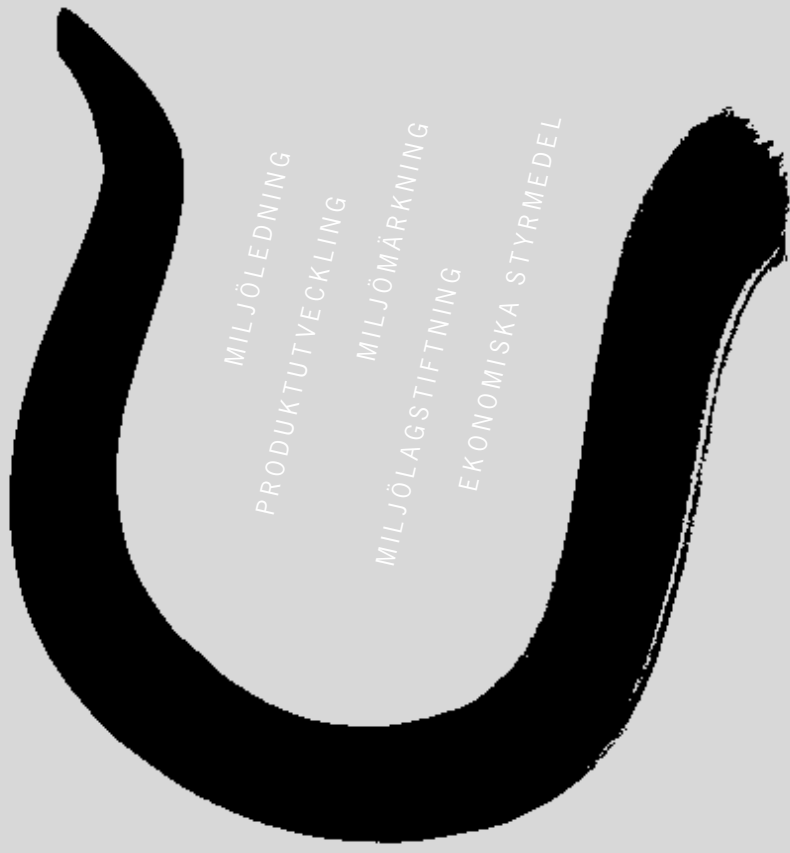
Miljöanpassad teknikupphandling bedrivs bl a i regi av Energinmyndigheten och Miljöteknikdelegationen. Syftet är att genom en samverkan mellan olika intressenter skapa en marknad som påbörjar, alternativt påskyndar, utvecklingen av en önskvärd teknik.

FINANSMARKNADENS ÖKADE MILJÖINTRESSE

Finansmarknaden, d v s banker, försäkringsbolag och aktieägare, har de senaste åren fått upp ögonen för att miljöfrågornas hantering i företagen är av ekonomiskt intresse. Ännu så länge är denna drivkraft av mindre betydelse för företagens miljöarbete men den förväntas få större betydelse inom några år. För banker och aktieägare innebär företag som inte sköter sitt miljöarbete en risk för att de på sikt tappar i konkurrenskraft vilket kan ge problem med att betala tillbaka lån samt sjunkande aktiekurser.

Ett miljöproblem som kan ha mycket stora ekonomiska konsekvenser är om företagen är belastade med ekonomiskt ansvar för förorenad mark och sediment. Till stora delar är detta ett dolt problem idag eftersom bara en mindre del av de förorenade områdena i landet är undersökta. Naturvårdsverket har de senaste åren registrerat ett ökat intresse från både banker, företrädare för aktieägare och försäkringsbolag för dessa frågor.

Antalet miljöfonder har ökat kraftigt på sistone. Utvecklingen är ännu i sin linda, men trenden är att kriterierna skärps och att fonderna får ökad betydelse. Etiska regler för kapitalplaceringar blir också allt vanligare, där företag som tar ett socialt ansvar väljs in i fonderna. Det bör även gynna företag med ett väl utvecklat miljöarbete.

MILJÖLEDNING

PRODUKTUTVECKLING

MILJÖMÄRKNING

MILJÖLAGSTIFTNING

EKONOMISKA STYRMEDEL

INSTRUMENT. Det finns idag många instrument som verkar för en mer miljöinriktad näringslivsutveckling. Nedan görs en genomgång av några olika verktyg.

MILJÖLEDNINGSSYSTEM

Många företag ställer krav på att deras leverantörer ska ha infört ett miljöledningssystem enligt standarden ISO 14001 eller EMAS (Eco management and Audit Scheme) som är EU:s miljöstyrnings- och miljörevisionsordning. ISO 14000-serien innehåller en hel serie med internationella miljöstandarder som rör företagens miljöarbete, t ex standarder för miljöledning, miljörevision och miljömärkning.

Införande och certifiering av miljöledningssystem blir allt vanligare inom det svenska näringslivet. För närvarande har ca 1000 företag certifierats enligt ISO 14001 och/eller EMAS. Det finns också andra typer av miljödiplomering som är enklare system. Vissa, t ex FR 2000 från Företagarnas Riksorganisation bygger dock på ISO 14001 och EMAS. Genom att införa någon form av miljöledningssystem i en organisation kan man arbeta mer metodiskt och strukturerat, vilket i regel ökar kontrollen över processerna och leder till bättre effektivitet samt ökad lönsamhet. Ett miljöledningssystem är ingen garant för ett gott miljöarbete, men säkerställer åtminstone att leverantören har åtagit sig att göra ständiga miljöförbättringar.

Vid en undersökning av ISO ansåg 80 % av 500 tillfrågade europeiska företag att införandet av miljöledningssystem ger ökad kostnadseffektivitet. 60 % har fått sina nedlagda kostnader återbetalda inom 12 månader.

NUTEK driver ett projekt som syftar till att stödja småföretag i deras miljöstyrningsarbete. Målet är att små och medelstora företag ska öka sin konkurrenskraft och lönsamhet och samti-

digst minska sin miljöpåverkan, genom att arbeta systematiskt med miljöfrågor. NUTEK ger stöd till utveckling av verktyg och metoder, ordnar seminarier, erbjuder telefonvägledning och samordnar regionala och lokala nätverk runt om i landet. De kan även bidra med ekonomiskt stöd till olika samverkansprojekt.

PRODUKTUTVECKLING

Nya verktyg som rör produkter, t ex livscykelanalyser och producentansvar, har utvecklats. Livscykelanalyser är ett verktyg som används för att kartlägga en varus eller tjänsts miljöpåverkan 'från vaggan till graven'. Producentansvar innebär att den som tillverkar, importerar eller säljer en viss produkt har ansvaret för omhändertagande av den uttjänta produkten.

Inom EU pågår för närvarande ett arbete med att ta fram en miljövarupolicy (Integrated Product Policy). Arbetet kan beskrivas som en policy som riktar sig mot produkternas hela livscykel och som syftar till att modifiera och förbättra miljöprestanda på varor och tjänster. I miljövarupolicyn ryms i princip alla existerande verktyg för miljömanagement och lagstiftning.

MILJÖMÄRKNING/MILJÖVARUDEKLARATIONER

De enskilda konsumenternas miljömedvetenhet har blivit en viktig påverkansfaktor. För att marknadsföra sig gentemot miljömedvetna konsumenter kan företag välja att miljömärka sina produkter. Genom miljömärkning som Svanen (Nordiska ministerrådet och i Sverige SIS Miljömärkning), Bra miljöval (SNF), EU-blomman samt KRAV-märkning har konsumenternas val underlättats. Exempel på produkttyper där konsumenttrycket påverkat marknaden är t ex ekologiska livsmedel, tvättmedel och pappersprodukter.

I en utvärdering av Blå Ängeln, den tyska miljömärkningen, uppgav de tillfrågade företagen att det viktigaste syftet för dem med miljömärkning var att använda den som en konkurrensfaktor. Miljömärkning syftar just till att sporra de mest ambitiösa inom varje produktområde. Eftersom kriterierna skärps kontinuerligt, leder miljömärkningen till ett ständigt förbättringsarbete.

Miljövarudeklarationer är ett system för att informera om en varas eller tjänsts miljöpåverkan under livscykelns alla faser. Miljövarudeklarationer lämpar sig i första hand för professionella inköpare som bör ha större förutsättningar att tolka den omfattande informationen.

MILJÖLAGSTIFTNING

Sedan miljöskyddslagstiftningen stärktes på sextioalet har miljöarbetet genomgått en tydlig utveckling från fokusering på industrins processutsläpp till en ökad inriktning på miljöegenskaperna hos kemikalier och produkter. Vid årsskiftet 98/99 infördes miljöbalken som ytterligare vidgar antalet miljöaspekter som ska beaktas. En nyhet är bl a hushållnings- och kretsloppsprincipen som innebär ett krav på att hushålla med råvaror och energi samt utnyttja möjligheterna till återanvändning och återvinning. Detta öppnar nya möjligheter att med hjälp av lagstiftningen styra mot en hållbar utveckling.

EKONOMISKA STYRMEDEL

Utgångspunkten för ekonomiska styrmedel är att kostnader som finns, men som inte speglas i priset på en vara, t ex miljöförstöring, internaliseras i priset genom en skatt eller avgift. Marknadskrafterna agerar sedan som vanligt och ett nytt jämviktsläge uppstår mellan utbud och efterfrågan. Syftet är att det

som är samhällsekonomiskt effektivt också blir företagsekonomiskt lönsamt. För att inte öka det samlade skattetrycket kan andra skatter sänkas.

Om man vänder på resonemanget kan man fråga sig varför samhället indirekt ska subventionera miljöskadlig verksamhet genom att *inte* ta ut ersättning för de skador som tillfogas. De företag som inte subventioneras hamnar ju dessutom i ett sämre konkurrensläge, trots att de har en långsiktigt mer hållbar verksamhet. I praktiken finns det idag även en risk för att miljöstörande företag subventioneras direkt genom de olika former av bidrag som betalas ut regionalt och lokalt, i de fall verksamhetens miljöpåverkan inte beaktas.

Ekonomiska styrmedel i form av skatter och avgifter har ingått i svensk miljöpolitik sedan mitten av 1970-talet, men genombrottet kom först i slutet av 1980-talet. De totala skatteintäkterna från miljöskatter och -avgifter är ungefär 15 miljarder kronor per år eller ca 1 % av BNP (3 % av de totala skatteinkomsterna). Den dominerande skatten är koldioxidskatten, utöver denna finns t ex svavelskatt, skatt på handelsgödsel, grusskatt och avfallsskatt. Exempel på avgifter är NO_x-avgift och batteriavgift. Marknadsbaserade styrmedel kommer sannolikt bli ett allt vanligare inslag i politiken, både i Sverige och andra delar av världen.

PÅ HEMMAPLAN. Arbetet med regionala stöd ger möjligheter att skapa olika projekt som kan stödja det långsiktiga miljöarbetet i länet. Det gäller att stärka förutsättningarna för att miljödrivna innovativa företag ska kunna etablera sig och för att bibehålla konkurrenskraften hos de befintliga miljödrivna företagen.

Regionala aktörer har goda möjligheter att påverka förutsättningarna för en miljöanpassad tillväxt. Ökad tillgång behövs till riskkapital för entreprenörer och småföretag som vill utveckla produkter och metoder som kan ge resurseffektiviseringar i form av minskad material- och energianvändning. Småföretagarna behöver också hjälp med att stärka sin affärsutvecklings- och miljökompetens. Ett utökat samarbete mellan regionalekonomiska funktionen och miljöfunktionen inom länsstyrelsernas organisation är viktigt, liksom att bredda miljökompetensen på särskilda nyckelpositioner, t ex näringslivsamordnaren i kommunen.

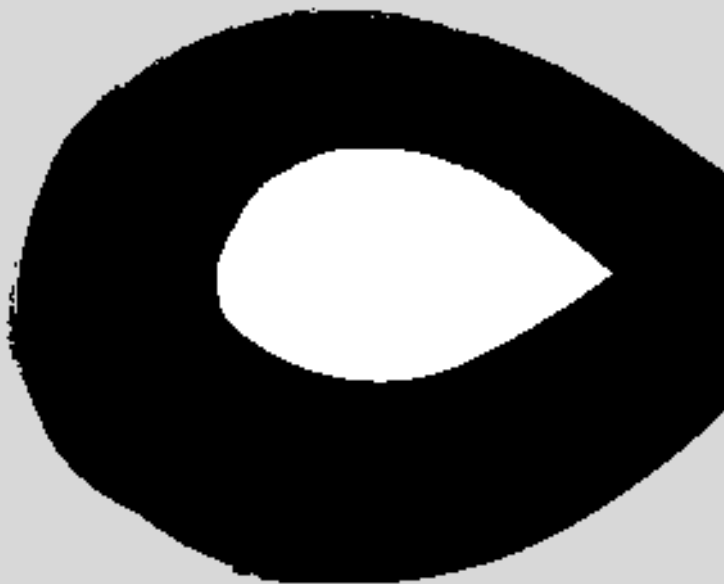
En tänkbar strategi kan vara att tillhandahålla stöd för nätverk eller företagsbyar där teknikutvecklare, IT-kunniga, miljövårdare och marknadsförare kan mötas och utveckla framtidens produkter och tjänster. Det har prövats i Kalifornien med mycket gott resultat. Genom att bygga upp strategiska kunskapscentra via t ex högskolor och universitet, kan krafter samlas och allianser byggas mellan olika regionala aktörer.

Det gäller att ta vara på resurser och kompetens inom befintliga teknikföretag och högskolor som kanske inte idag direkt sysslar med långsiktig miljöforskning och utveckling, men som kan skapa intressanta uppslag som biprodukter i den dagliga verksamheten. Ett sätt att öka kontaktytorna mellan högskolor och näringsliv är att utlysa tävlingar och ordna idébyardagar.

I rapporten *Hållbar tillväxt i små och medelstora företag* från Länsstyrelsen i Östergötlands län och Linköpings Universitet finns förslag till insatsområden inom tillväxtavtalet för Östergötlands län. Rapporten redovisar både hur små och medelstora företag kan miljöanpassa sin verksamhet och hur tillväxtavtalet kan skapa förutsättningar för banbrytande företag som minskar miljöpåverkan.

Miljöarbete i företag måste löna sig för att bli en drivkraft, annars stannar det upp. Det finns mängder med goda exempel från företag som har ett aktivt och lönsamt miljöarbete. I Naturvårdsverkets *Lönsamt miljöarbete i verkstadsindustrin* finns konkreta exempel på företag som på olika sätt genomfört framgångsrika miljöinsatser.

Ytterligare exempel på lyckat miljöarbete återfinns bland webbadresserna på s. 31.

TILLVÄXT & HÅLLBAR UTVECKLING. Ekonomi betyder hushållning med knappa resurser. Det kan uppfattas som att det råder en konflikt mellan tillväxt och god hushållning med naturresurser. Det finns ett samband mellan tillväxt, industrialisering och miljöförstöring under de senaste 200 åren. Men senare tiders utveckling inom industri och näringsliv pekar på möjligheten till ökad tillväxt utan ökad miljöförstöring. God hushållning med en resurs innebär att den kan nyttjas under längre tid. Genom teknisk utveckling kan produktiviteten öka, utan att resursuttaget behöver öka eller finna nya möjligheter att använda ännu icke utnyttjade resurser.

Ekonomisk tillväxt och en effektiv miljöpolitik går hand i hand. En långsiktigt hållbar och god ekonomi förutsätter ett hållbart utnyttjande av resurser och en effektiv miljöpolitik som sätter spelregler för ett långsiktigt resurstänkande.

På motsvarande sätt skapar ekonomisk tillväxt möjligheter att avsätta resurser till utveckling av miljövänlig teknik och ger oss råd att utnyttja denna teknik. Till exempel beror miljöproblemen i tredje världen bl a på att människor inte har råd att använda de miljövänliga alternativ som finns.

Den tillväxt som orsakar stora samhällskostnader i form av miljöförstöring är inte hållbar. Däremot ger sådan tillväxt som är förenlig med långsiktig hållbarhet en reellt större kaka att fördela. Utmaningen för framtiden är att skapa system där miljöfrågorna ingår som en naturlig del i tillväxten och att detta tillsammans skapar ett gott liv med hög livskvalitet.

TILLVÄXT – ETT HISTORISKT PERSPEKTIV

Under drygt ett sekel har västvärldens ekonomiska tillväxt ökat i sådan omfattning att varje ny generation blivit mycket rikare än den föregående mätt i ekonomiska termer. Ekonomisk tillväxt är ett viktigt ekonomiskt politiskt mål. Tillväxt skapas huvudsakligen antingen av att vi använder mer insatsvaror eller ökar resurseffektiviteten, d v s att vi får ut mer värde ur samma mängd insatsvaror genom att tex utnyttja ny teknik och vara uppfinningsrika.

I takt med att den ekonomiska aktiviteten har ökat, har även miljöförstöringen, uttag av naturresurser och jordens befolkning ökat. Vi har nyligen tangerat sexmiljardersstrecket. För närvarande konsumerar 20 % av jordens befolkning över 80 % av dess resurser. Vissa forskningsrapporter kommer till slutsatsen att jorden långsiktigt endast kan försörja en befolkning på 500 miljoner människor om dessa skulle leva på dagens västerländska konsumtionsnivå med dagens teknik.

Det finns en tendens att överutnyttja naturens 'gratistjänster',

i form av tex naturresursbestånd och vattensystem, när vi vill skapa mervärden genom att förädla naturresurser. Detta kan ske bland annat beroende på att ingen fullt ut tar betalt för detta utnyttjande och därmed avspeglas inte denna kostnad i produktionens kostnadsbild.

Det leder till att trycket på jordens naturresurser ökar kontinuerligt och tillgången på produktiv mark för odling, skog och bete minskar. Förbrukningen av olja, kol och fossilgas har fortsatt att stiga liksom koldioxidutsläppen till atmosfären och den globala medeltemperaturen. Grundvattennivåerna sjunker och den biologiska mångfalden utarmas.

BEGREPPET 'HÅLLBAR UTVECKLING'

Ursprunget till begreppet 'hållbar utveckling' brukar hänföras till Brundtlandkommissionens rapport *Vår gemensamma framtid*, där hållbar utveckling definieras som »en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredställa sina behov«. Brundtlandkommissionens definition togs upp vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro år 1992 där de deltagande länderna ställde sig bakom hållbar utveckling som ett övergripande mål. Detta mål fastställdes på nytt vid FN:s Generalförsamlings extra möte i New York (UNGASS) år 1997.

SVENSK POLITIK

Enligt 1997 års regeringsförklaring skall Sverige internationellt vara »en pådrivande kraft och ett föregångsland för ekologiskt hållbar utveckling.« Flera svenska officiella dokument och skrivelser behandlar hållbar utveckling. Vanligtvis delas begreppet in i tre sfärer; den ekonomiska, den sociala samt den ekologiska. Den ekologiskt hållbara utvecklingen har behand-

lats i 1997 års ekonomiska vårproposition och i budgetpropositionen för år 1998 och tre delmål har utformats;

- »*Skyddet av miljön* innebär att utsläpp av föroreningar inte skall skada människans hälsa eller överskrida naturens förmåga att ta emot eller bryta ned dem...« I miljöpropositionen Svenska miljömål (1997/98:145 vidareutvecklas det övergripande målet om *skyddet av miljön* genom femton nya miljö kvalitetsmål. Dessa har nu fastställts av riksdagen. Naturvårdsverket m.fl. myndigheter har hösten 1999 föreslagit preciseringar av de nationella miljö kvalitetsmålen i form av delmål.
- »*En effektiv användning* innebär att användningen av energi och andra resurser skall bli effektivare än vad den är idag...« I diskussioner om en *effektivare resursanvändning* är *Faktor 10* ett begrepp som ofta nämns. Det beskriver den material-, resurs- och energieffektivisering som kommer att krävas om vi ska uppnå en globalt hållbar utveckling samtidigt som jordens utvecklingsländer ska ha utrymme för en ökad levnadsstandard. Det är en skärpning mot tidigare, då man talade om faktor 4, dvs en fördubbling av välståndet i världen kombinerat med en halverad resursförbrukning.

Liknande tankar ryms bakom begreppen *ekologiska fotavtryck* och *rättvist miljöutrymme*. Med ekologiska fotavtryck menas den landyta som behövs dels för att försörja befolkningen i ett land med resurser, även importerade, dels för att integrera avfallet i kretsloppet. Rättvist miljöutrymme

är en vision för hållbar utveckling, som innebär att konsumtion och föroreningar fördelas rättvist mellan människorna på jorden. För att uppnå det krävs en målmedveten resurs-effektivisering.

Alla dessa begrepp förutsätter ett gigantiskt teknologiskt språng och kommer troligen också att innebära mer funktionsförsäljning. Det ställer stora krav på nytänkande och kreativitet hos både företag och konsumenter.

På uppdrag av Finansdepartementet har en särskild utredare tillsatts för att genomföra en översyn av behovet av åtgärder för en bättre hushållning och en effektivare användning av naturresurser inkl. bla energifrågor. Utredaren ska också studera och bedöma sambanden mellan en ekonomisk tillväxt, naturresursförbrukning och miljöpåverkan. Uppdraget ska redovisas den 30 juni 2000.

- »*En hållbar försörjning* innebär att ekosystemets långsiktiga produktionsförmåga måste säkras...« Med *hållbar försörjning* menas att uttag av förnybara resurser som tex skog och fisk inte får överskrida den takt som naturen skapar dem. Uttag av icke-förnybara resurser måste ske med tanke på den långsiktiga hållbarheten och på kommande generationers behov.

I den ovan nämnda miljöpropositionen anges dessutom att: »Regeringens övergripande mål för miljöpolitiken är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta«. I propositionen anges också en tydlig strävan mot ett mer decentraliserat miljöarbete med utökad sektorsansvar vilket innebär att miljöhänsyn ska integreras i alla sektorer i samhället. Det medför också ett ökat ansvar för näringslivet.

EKOLOGISKT HÅLLBAR TILLVÄXT

Vår sammanlagda påverkan på vår omgivning är idag betydligt större och mer komplex än för några decennier sedan. Vi är tvungna att se längre än vad vi är vana vid och integrera ett långsiktigt resurstänkande i alla viktiga beslut. Tidigare hade man inte tillgång till sådan teknik som möjliggjorde nuvarande resursflöden och de sammansatta produkter som är i omlopp.

För att tillväxt ska bli hållbar krävs att miljöhänsyn genomryr hela samhället, i t ex infrastruktursatsningar och skattesystem. Längre livscykler, inkluderande återvinning och återanvändning, kan innebära att energi och material sparas. Tillväxt med liten miljöpåverkan kan också skapas genom att vissa typer av tjänster efterfrågas mer, t ex utbildning och reparationer. Det krävs inte minst att även enskilda människor tar ett miljöansvar.

Samtidigt som tillväxtpolitik skall ta miljöhänsyn måste också miljöpolitiken ta tillväxthänsyn. Regler och skatter på miljöområdet måste utformas så att de stimulerar tillväxt och inte hindrar den.

En annan aspekt av tillväxt rör konsumtion och import. När vi importerar kläder eller datorer ser vi inte vilken miljöpåverkan tidigare led i produktionen haft. Samma förhållanden kan gälla svenska produkter med importinnehåll. På det viset är en stor miljöbelastning dold i vårt samhälle. Med tillväxt får vi också ökat konsumtionsutrymme. Därför bör hållbar utveckling även innefatta hållbar konsumtion.

Tillväxt i sig leder inte automatiskt till en bättre miljö. Om tillväxten ska vara hållbar eller ej avgörs av innehållet i tillväxten. Vi behöver naturligtvis även i framtiden en materiell till-

växt, tex för att tillverka resurseffektiva varor. Tillväxt och hållbar utveckling behöver därför inte stå i motsats till varandra.

Vi kan själva bestämma innehållet i tillväxten genom vårt handlande och därmed avgöra om tillväxten ska vara långsiktigt hållbar eller ej. Ytterst är det alltså miljön som sätter spelplanen och inte tvärtom.

WEBB-ADRESSER. www.kalmar.se/miljo/godaex, se ECO-företag; www.nutek.se, se Miljöstyrning i småföretag; www.hush.se/miljo, Hushållningssällskapen, företag och miljö; www.dynamo.se, Miljökonserter med bra länkar, se Miljöbanken; www.unep.ch/trade.html, div. artiklar om handel och miljö; www.green-trade.com, Exportrådets projekt; www.smn.se, Svenska Miljönätet; www.goda.exempel.nu, Näringslivets Miljöchefer och Industriförbundet; www.miljostyrning.se, Miljöstyrringsrådet; www.hallbarasverige.gov.se, Delegationen för ekologisk upphandling; www.bt.co.uk, British Telecom; www.ifsia.com, Interface.

LITTERATUR. **1.** Assessing the Success of the German Eco-Label, Institute for Market-Environment-Society e.V., 1998. **2.** Environmental Management and ISO 14000. ISO. **3.** Hållbar tillväxt i små och medelstora företag, Rapport 1998:7, Länsstyrelsen i Östergötland. **4.** *I de gröna småföretagens värld – en djupdykning i Kalifornien*, Sveriges Tekniska Attachéer, 1997. **5.** Lönsamt miljöarbete i verkstadsindustrin, Naturvårdsverket. **6.** Miljöaktuellt, nr 6–7, 1999. **7.** Miljörapporten, nr 10, september 1999. **8.** Miljöskatter i Sverige, Naturvårdsverket 1997. **9.** Nordiska miljöfonder 1998, Naturvårdsverkets rapport 4956. **10.** Regeringens proposition (1997/98: 145) Svenska miljömål miljöpolitik för ett hållbart Sverige. **11.** Regionala tillväxtavtal – några förtydliganden, Näringsdepartementet promemoria 1999-03-12. **12.** Statliga myndigheters arbete med miljöanpassad upphandling, Naturvårdsverkets rapport 4949. **13.** The Economist, 9 oktober, 1999. **14.** Tidskriften Det Naturliga Steget, nr 5, 1998. **15.** *Tillståndet i Världen*. Worldwatch Institute, 1999.

EKOLOGISKT HÅLLBAR TILLVÄXT är utgiven av Naturvårdsverket i samarbete med NUTEK i december 1999. **Beställningsadress** Naturvårdsverket, Kundtjänst, 106 48 Stockholm. *Telefon* 08 698 12 00, *fax* 08 698 15 15. *E-post* kundtjanst@environ.se *Internet* www.environ.se **Texttyp** Sabon. **Grafisk form & illustration** Patrik Sundström. **Papper** Vit Kaskad 140 g (inlaga); 270 g (omslag). **Rubriktyp** News Gothic. **Texttyp** Sabon. **Tryck** Lenanders, Kalmar, 2000. **Upplaga** 1 000 exemplar, andra upplagan. © Naturvårdsverket 1999. **ISBN** 91-620-9958-2

NUTEK

Närings- och teknikutvecklingsverket